INHOUDSOPGAVE

	PAGINA
1 Ligging, grenzen en omvang	2
2 Landschappelijke structuur	3
3 Infrastructuur	6
4 Nederzettingen	8
5 Bevolking	12
6 Middelen van bestaan	14
7 Sociale en culturele voorzieningen	17
8 Ontwikkeling 1850 - 1940	20
Bronnen	24
Bijlagen	28

HET OVERSTICHT
Zwolle, december 1988.

1 Ligging, grenzen en omvang

Dalfsen is een grote plattelandsgemeente in Salland. Het administratieve centrum van de gemeente is het dorp Dalfsen. Daarnaast omvat deze gemeente de kerkdorpen Lemelerveld (gedeeltelijk), Hoonhorst en Oudleusen en de buurschappen Ankum, Hessum, Emmen, Lenthe, Marshoek, Oosterdalfsen, Rechteren, Broekhuizen, Dalmsholte, Engeland, Gerner, Holt, Mataram, Millingen, Ranserveen en Welsum.

Dalfsen werd in 1811 gevormd uit het gelijknamige voormalige schoutambt, met uitzondering van de buurschappen Ruitenhuizen/de Route en Ruitenveen. Deze buurschappen werden respectievelijk aan Zwolle en Zwollerkerspel toegevoegd. In 1818 kwamen de huidige gemeentegrenzen tot stand. Het noordelijke deel van de gemeente Dalfsen ging samen met de reeds genoemde buurschappen de nieuwe gemeente Nieuwleusen vormen. Het ten zuiden van de Twentse weg gelegen deel van de buurschap Lenthe werd aan de gemeente Heino toegevoegd (kaart 1).
Dalfsen grenst aan de volgende gemeenten: Nieuwleusen in het noorden, Ommen in het oosten, Heino in het zuiden en Zwolle in het westen.

De gemeente Dalfsen had op 1 januari 1987 een oppervlakte van 13.230 ha., met inbegrip van 96 ha. binnenwater. Op die datum waren er 15.176 inwoners 4.611 woningen. Dit betekent een gemiddelde woningdichtheid van 35 per km2 (voor geheel Overijssel was dit cijfer 105).

2 Landschappelijke structuur

2.1 Geologie (kaart 2)
De rivier de Vecht heeft een zeer belangrijke rol gespeeld bij het ontstaan van de huidige gemeente Dalfsen. Na de Saale-ijstijd was het Vechtdal een oerstroomdal, waardoor het smeltwater van de ijsmassa's werd afgevoerd. Later, op de overgang van het pleistoceen en het holoceen, hebben er in dit oerstroomdal sedimentatie van klei en afzetting van dekzanden plaatsgevonden. Hierdoor is in het noorden van de gemeente een zacht golvend landschap ontstaan. Ten noorden van de huidige bedding heeft zich een oeverwal gevormd. Hierdoor liggen de gronden gemiddeld twee à drie meter hoger dan in het achterliggende gebied. Ook ten zuiden van de rivier hebben de postglaciale dekzanden hun sporen achtergelaten. Het landschap is hier echter versneden in een aantal stroken met geringe onderlinge hoogteverschillen, omdat de Vecht steeds weer andere beddingen koos. Deze stroken zijn op de geologische kaart aangeduid als banen van rivierzandafzettingen te midden van hoger gelegen dekzanden. Ook heeft langs de vroegere rivierlopen oeverwalvorming plaatsgevonden. In tijden van grote en snelle waterafvoer heeft dit geleid tot diepe insnijdingen, uitdroging van de wallen en zandverstuivingen. Het grootste stuifzandcomplex in de gemeente ligt in het Rechterense veld, ten zuidoosten van Dalfsen.

2.2 Bodemgesteldheid en landschap
Op de huidige bodemkaart is de invloed van de Vecht als structurerend element duidelijk te zien. Direct langs de rivier liggen de poldervaaggronden,

bestaande uit zavel en klei. De oude rivierbeddingen van de Vecht kenmerken zich door vlakvaaggronden met lemige, fijne zavel. Ten noorden en ten zuiden van de Vecht vindt men relatief weinig aanéengesloten gebieden met enkeerdgronden. Deze gronden werden gebruikt voor akkerbouw en hierdoor heeft zich in de loop der tijd een dik cultuurdek ontwikkeld. De overige bodems in de gemeente behoren tot de podzolachtige zandgronden, met af en toe een stuifzandcomplex.

Ook in het landschap is de invloed van de Vecht duidelijk waarneembaar. Direct langs de rivier liggen de (deels buitendijkse) graslandcomplexen zonder bewoning. Deze overstromingsvlakte met afgesneden meanders en rivierduintjes is van oudsher als hooi- en weiland in gebruik.
De overstromingsvlakte wordt ingesloten door een zone met dekzandruggen en rivierduinen van grotere omvang en hoogte. Ten noorden van de Vecht is de dekzandrug hoger dan ten zuiden van de rivier, waar het landschap meer versneden is. Op de oeverwallen liggen de bouwlandcomplexen (essen). Tevens heeft zich aan de rand van de oeverwal de agrarische bebouwing geconcentreerd, in hoevenzwermen of kleine dorpen.
Ten zuiden van de Vecht ligt een complex van bosrijke landgoederen. Van west naar oost De Horte - Mataram, Den Berg - Rechteren. De landhuizen respectievelijk kastelen worden omgeven door boscomplexen met daarin vele kleine percelen cultuurgrond.
Ten noorden van de "Hessenweg" wordt het landschap gekenmerkt door een min of meer rechthoekige structuur van de ontsluiting en verkaveling. De bewoning is lijnvormig samengetrokken. In het zuidwesten van de gemeente overheerst het hoevenlandschap, gekenmerkt door verschillen in micro-reliëf verspreide bebouwing en onregelmatige kavelvormen. Dalmsholte, in het zuidwesten, behoort tot de meer recente, uitgestrekte heide-ontginningen met lintvormig samengetrokken bewoning en lange rechthoekige kavelvormen.

2.3 Bodembeheer en ontginningen (kaart 3)

De hoge dekzanden langs de Vecht hebben in de middeleeuwen als bewoningsontginningsgebied gediend. Van hieruit werd aanvankelijk een smalle strook aan beide zijden van de Vecht ontgonnen. Afhankelijk van het reeds aanwezige micro-reliëf ontstonden weilanden, bouwlanden en heidevelden.

In 1833 bestaat Dalfsen nog voor 62,8% uit "woeste gronden". De kaart van 1850 maakt duidelijk, dat er in die tijd nog twee uitgestrekte woeste gebieden zijn. Dit is in het noorden Het Dalfserveld dat in het Oud-Leusenerveld overgaat en in het zuidoosten Het Dalmsholt. Na 1850 worden de gronden in een sneller tempo ontgonnen dan daar voor het geval was. Dit is vooral het gevolg van de opheffing van het markesysteem. Hierdoor ontstond voor met name de keuterboeren de mogelijkheid om hun bedrijf uit te breiden. De ontbinding van de marken in het voormalige schoutambt van Dalfsen heeft

tussen 1837 en 1859 plaatsgevonden. In 1837 werd de marke van Lenthe officiëel opgeheven, spoedig gevolgd door de marken van Dalmsholte (1840), Hessum (1845), Rechteren en Millingen (1848), Leusen (1850) en Rosengaarde (1859). Van de marke van Emmen is het tijdstip van opheffing onbekend, maar tot in de 20e eeuw stonden nog enkele percelen op naam van deze marke.

Door het aanbrengen van een netwerk van onverharde wegen en een (nog onvolledig) stelsel van waterlopen werd de basis gelegd voor een goede, rationele verkaveling van de veldgronden. In Het Dalmsholt vormden de aanleg van het Overijssels Kanaal (1853) en de noodzaak tot ontwatering van dit drassige gebied, een extra stimulans voor een gecoördineerde aanpak.

Toch verliep de ontsluiting van de woeste gebieden tot de eeuwwisseling vrij traag. Pas in de periode van 1900 tot 1930 vond er een snelle cultivatie van de woeste gronden plaats, vooral door de toepassing van kunstmest. Het gevolg hiervan was dat er in 1948 nog maar een beperkt aantal kleinere, verspreide terreinen met woeste grond werd aangetroffen.

2.4 Waterbeheersing

In 1835 werd een provinciaal dijkreglement vastgesteld, waarin de bedijkte delen van Overijssel in negen dijkdistricten (of waterschappen) werden ingedeeld. Het grondgebied van de gemeente Dalfsen werd over vier dijkdistricten verdeeld, namelijk van noord naar zuid: de Noorder Vechtdijken, Zwartewaters- en Vechtdijken, Zuider Vechtdijken en Salland. De rivier de Vecht werd door het Rijk beheerd, maar had vanaf het midden van de 19e eeuw nog slechts een beperkte afwateringsfunctie. De Steenwetering in het noorden en het Overijssels Kanaal in het zuiden waren voor de afwatering belangrijker. Ondanks de normalisering van de rivierloop (tussen 1900 en 1907) en het aanbrengen van stuwen heeft men niet kunnen voorkomen dat de Vecht in 1926 nabij Ankum buiten haar oevers trad. De westelijke helft van de gemeente stond toen voor een groot deel onder water.

Naast de genoemde dijkdistricten waren er omstreeks 1930 twee kleine waterschappen, namelijk "Herfte" in het westen en "Dalmsholte" in het zuidoosten. Na 1957 vond er een reorganisatie van het Overijsselse waterschapsstelsel plaats. Daardoor is het grondgebied van de gemeente Dalfsen thans over drie waterschappen verdeeld. Het gebied ten zuiden van de Vecht wordt beheerd door het waterschap Bezuiden de Vecht, dat in 1959 is ontstaan door samenvoeging van vijf kleine waterschappen (waaronder Zuider Vechtdijken, Herfte en Dalmsholte). Het gebied ten noorden van de Vecht is het domein van waterschap De Noorder Vechtdijken en de smalle strook ten zuiden van het Overijssels Kanaal valt onder het waterschap Salland.

3 Infrastructuur

(kaart 4)

3.1 Waterwegen
Tot in de 19e eeuw was de Vecht belangrijk voor de scheepvaart tussen Bentheim en Zwolle. Na 1850 ging door de aanleg van het Overijssels Kanaal de vervoersfunctie van de Vecht sterk achteruit. Het Overijssels Kanaal bestaat uit vier secties. In het zuid-oosten van de gemeente komen de trajecten Zwolle-Almelo (geopend in 1855) en Deventer-Lemelerveld (gereedgekomen in 1858) samen.

Het Overijssels Kanaal heeft zijn functie als waterweg in de jaren zestig van de 20e eeuw verloren en is thans niet meer bevaarbaar. Vooral de achteruitgang van de Twentse textielindustrie en de opkomst van andere vervoersmiddelen hebben de vervoersfunctie van het kanaal uitgehold.

De Vecht, die thans stroomopwaarts tot de stuw van Junne bevaarbaar is, heeft alleen nog een functie voor plezierjachten. In verband hiermee is onlangs een nieuwe kade in het dorp Dalfsen aangelegd.

3.2 Wegen
Ten noorden van de Vecht loopt de "Hessenweg". Deze brede zandweg was vooral in de periode 1700-1850 van belang voor de handel met Duitsland. Omstreeks 1840 werden er in de gemeente twee macadamwegen (of "Mac-Adamswegen") aangelegd. Als eerste werd in 1836 de direkt langs de Vecht lopende verbinding tussen Dalfsen en Zwolle verhard, spoedig gevolgd door de op de zuidoever gelegen landweg Zwolle-Ommen. Deze beide wegen werden in 1836 met elkaar verbonden door een houten brug

over de Vecht. Deze heeft tot 1939 dienst gedaan. In dat jaar werd de huidige brug in gebruik genomen. Mede door de aanleg van deze verharde wegen werd de Hessenweg steeds minder gebruikt. Ook de Twentse weg -de oudste verbinding van Zwolle met Twente en vanaf 1818 de zuidgrens van de gemeente Dalfsen- kreeg na de aanleg van de rijksweg Zwolle-Heino-Raalte (omstreeks 1830), veel minder verkeer te verwerken.

Na 1850 is er in verband met de ontginningswerkzaamheden in het noorden en zuidoosten van de gemeente een netwerk van zandwegen aangelegd. In de eerste helft van de 20e eeuw is het aantal wegen aanzienlijk uitgebreid en de kwaliteit ervan sterk verbeterd. De Hessenweg werd in 1905 verhard en vormt thans weer de belangrijkste oost-westverbinding. Maar ook de noord-zuidverbindingen zijn in die periode aanzienlijk verbeterd, zoals blijkt uit de verharding van de Heinoseweg, de Dalmsholterweg, de Koekendijk en de Dedemsweg. Daarnaast werden in die tijd ook de straten in de dorpen Dalfsen en Lemelerveld voor een deel verhard.

3.3 Spoorwegen

In 1902 werd ten zuiden van de Vecht het station van Dalfsen gebouwd. Een jaar later werd de spoorlijn van Zwolle naar Ommen in gebruik genomen. In 1905 werd deze lijn doorgetrokken naar Coevorden. Deze spoorlijn, die door de Noordoosterlocaalspoorweg Maatschappij (NOLS) werd geëxploiteerd, had binnen de gemeente ook halteplaatsen bij Marshoek-Emmen en Rechteren.

In 1910 opende de Overijsselsche Locaalspoorweg-Maatschappij Deventer-Ommen (OLDO) de gelijknamige spoorlijn en daartoe werd in Lemelerveld een nieuw stationsgebouw in gebruik genomen. Deze spoorlijn werd in 1934 opgeheven, op het oude spoortraject is later een verkeersweg aangelegd.

4 Nederzettingen

(kaarten 5, 6 en 7)

4.1 Kernen

Dalfsen is ontstaan bij een doorwaadbare plaats in de Vecht. Hier heeft zich in de middeleeuwen -op de grens van de beekdalgronden en de ten noorden hiervan gelegen hogere zandige esgronden- een kernesdorp ontwikkeld. In 1231 wordt Dalfsen, dat dan al een zelfstandige parochie is, voor het eerst genoemd. In de 18e eeuw is Dalfsen veranderd van een zelfvoorzienende esnederzetting tot een algemeen verzorgend centrum voor het omliggende gebied. Dit kwam door de gunstige ligging (ten noorden van de Vecht en ten zuiden van de Hessenweg) en door de aanwezigheid van de kerk. Hierdoor groeide in deze periode de niet-agrarische werkgelegenheid sterk. In 1795 was minder dan 30% van de inwoners van Dalfsen werkzaam in de landbouw, terwijl 40 à 50% in de nijverheid werkte. De handel en scheepvaart had met 20 à 30% een aanzienlijk aandeel in deze werkgelegenheid.

Omstreeks het midden van de vorige eeuw is Dalfsen al een "volkrijke en welvarende plaats", die 156 huizen en ongeveer 1.200 inwoners telt. Het dorp heeft een eenvoudig stratenpatroon met een noord-zuidlopende hoofdstraat en een in westelijke richting lopende verbinding met Zwolle als de belangrijkste wegen. Het kerkplein (de vroegere kerkbrink) met daarop de Hervormde kerk vormt het middelpunt van het dorp. Verder is er aan de Vecht een plein en een kade waar schepen kunnen aanleggen.

Tot 1900 verandert er zeer weinig aan de structuur van het dorp. Er vindt alleen enige verdichting

van de bebouwing plaats. Na de eeuwwisseling groeit het dorp vooral langs de westelijke- en noordelijke uitvalswegen (de tegenwoordige Ruitenborghstraat en Wilhelminastraat), terwijl de verdichting van de oude dorpskern toeneemt. Rond 1940 wordt Dalfsen dan ook gekenmerkt door een dichte bebouwing rondom het centrum met uitlopers in noordelijke en westelijke richting. De Vecht blijft de zuidgrens van het dorp, ook nadat het station op de zuidelijke oever is gereedgekomen.

Door de naoorlogse uitbreidingen heeft Dalfsen thans een min of meer vierkante vorm, waarbij de Ankummer es in het noorden, de rondweg in het oosten, de Vecht in het zuiden en de Leemculeweg in het westen de grenzen met het omliggende gebied vormen.

Dalfsen heeft een primaire verzorgingsfunctie voor het grootste deel van de gemeente. Alleen in het zuidoosten is Lemelerveld een zelfstandige verzorgingskern. Wat de overige verzorgingsfuncties betreft, is Dalfsen aangewezen op Zwolle.

Het ontstaan van het dorp **Lemelerveld** in 1854 houdt sterk verband met de aanleg van het Overijssels Kanaal. Het dorp is gesticht in het woeste, drassige gebied van Dalmsholte, op de grens met de gemeente Ommen (tot 1923 Ambt-Ommen). Lemelerveld heeft een snelle groei gekend, die vooral te danken is aan de vestiging van een suikerfabriek (1865) op het grondgebied van Ambt-Ommen.

Lemelerveld is een kanaaldorp, dat gekenmerkt wordt door een eenvoudig en regelmatig stratenpatroon. Aanvankelijk vestigden de bewoners zich vooral langs de Vilsterse dijk, de grens tussen Ommen en Dalfsen, en aan de weg ten zuiden van het Overijssels Kanaal.
Nu bestaat het dorp uit vier min of meer geïsoleerde delen. Dit komt omdat de weg Raalte-Ommen (op het tracé van de oude spoorlijn ten westen van de gemeentegrens) het dorp in een oostelijk en een westelijk deel splitst, terwijl het Overijssels Kanaal een scheidslijn vormt tussen het noordelijke en het zuidelijke deel. Er heeft zich derhalve in Lemelerveld niet een duidelijk centrum ontwikkeld.

Lemelerveld heeft een beperkte primaire verzorgingsfunctie voor een gebied, dat ongeveer samenvalt met het buitengebied van het dorp. Dit buitengebied ligt verspreid over de gemeenten Dalfsen, Ommen, Heino en Raalte.

Hoonhorst is ontstaan binnen de uitgestrekte buurschap Lenthe omdat deze plaats in 1770 werd aangewezen als kerkelijk middelpunt voor de katholieken. Op de kruising van twee wegen werd een kerk gebouwd. Rondom deze kerk ontwikkelde zich een kleine kern. Omdat Dalfsen in 1818 weer een katholieke kerk kreeg, is deze kern echter klein gebleven. Omstreeks 1850 wordt Hoonhorst nog niet apart genoemd in de bevolkingsstatistieken; het valt onder Lenthe. In 1987 telt Hoonhorst 162 huizen en heeft het dorp een zeer beperkte verzorgingsfunctie voor het buitengebied.

Rond 1850 bestaat de buurschap **Oudleusen** uit een los esdorp met een uitgestrekt agrarisch buitengebied. Sindsdien is de woningvoorraad slechts in geringe mate toegenomen; omstreeks 1840 stonden er 76 huizen, terwijl dit aantal in 1987 104 bedroeg. Momenteel heeft het dorp een kleine kern tussen de Hessenweg en de Schoolweg.

4.2 Buurschappen

De meeste marken in het schoutambt van Dalfsen bestonden uit één buurschap met dezelfde naam, waarvan het verzorgingsgebied samenviel met de markegrenzen. Alleen in de marke Lenthe heeft zich na 1770 het dorp Hoonhorst ontwikkeld, terwijl de marke van Rosengaarde uit meerdere buurschappen bestond, namelijk (naast het dorp Dalfsen) Ankum, Gerner, Welsum, Oosterdalfsen en Broekhuizen (kaart 7).

Men onderscheidt omstreeks 1840 een tiental buurschappen, waarvan Lenthe (116 huizen, inclusief Hoonhorst), Ankum (78 huizen), Oud-Leusen (76 huizen) en Emmen/De Marshoek (72 huizen) de grootste zijn. Vaak hebben de eerste bewoners zich gevestigd op de overgang van de lage drassige weidegronden naar de hoger gelegen akkerbouwgronden. De meeste buurschappen liggen dan ook in een smalle strook op een afstand van ten hoogste 1,5 kilometer van de Vecht. Alleen de buurschap Lenthe in het zuidwesten ligt op grotere afstand van de Vecht.

Hoewel alle oude nederzettingen in de gemeente tot de esdorpen behoren, bestaan er grote verschillen in vorm en structuur. Aan de ene kant zijn er nederzettingen met een tamelijk geconcentreerde bebouwing en een min of meer duidelijke kern. Voorbeelden hiervan zijn het kernesdorp Hessum, het flankesdorp Ankum en het losse esdorp Oudleusen. Deze nederzettingen liggen voornamelijk ten noorden van de Vecht. Aan de andere kant treft men de zogenaamde hoevenzwerm- en essenzwermnederzettingen aan, die gekenmerkt worden door een meer verspreide ligging van de boerderijen. Dit was het gevolg van relatief grote reliëfverschillen op korte afstand van elkaar. Deze nederzettingsvormen, waartoe onder andere de buurschappen Millingen en Emmen behoren, zijn vooral ten zuiden van de Vecht ruim vertegenwoordigd.

De structuur en omvang van deze oude buurschappen hebben zich sinds 1850 nauwelijks gewijzigd. Incidenteel werden er boerderijen gebouwd. Nergens ontwikkelde zich echter een concentratie van bebouwing die een verzorgende functie had voor een groter gebied dan de buurschap zelf.

Na 1850 is er als gevolg van de ontginning van de woeste gebieden een aantal nieuwe buurschappen ontstaan. In het noorden zijn het Dalfser- en Leusenerveld in cultuur gebracht. Dit heeft geresulteerd in een groot landelijk gebied met verspreide bebouwing. Ranserveen, in het noorden van het Leusenerveld, is vanuit de aangrenzende gemeente Nieuwleusen ontgonnen. Ook het drassige en onherbergzame Dalmsholte in het zuidoosten is in

de tweede helft van de 19e eeuw drooggelegd en gecultiveerd. De bewoners, die zich hier gevestigd hebben, zijn voornamelijk afkomstig van buiten de gemeente.

In de geschiedenis van de gemeente Dalfsen nemen havezaten, kastelen en buitenverblijven een belangrijke plaats in. De eigenaren van deze landhuizen waren de belangrijkste grootgrondbezitters binnen de gemeente en vervulden belangrijke functies bij rechtspraak en bestuur. Ook na de opheffing van het markesyteem is hun rol niet uitgespeeld. Veel boerderijen in de gemeente Dalfsen zijn nu nog eigendom van deze grootgrondbezitters. Vaak zijn deze boerderijen herkenbaar aan het symbool op en de kleuren van de luiken.
Het bekendste landhuis in de gemeente is het uit de middeleeuwen daterende kasteel Rechteren, gelegen aan een dode arm van de Vecht ten oosten van Dalfsen. Ondanks ingrijpende verbouwingen en latere uitbreidingen zijn de toren en de woonvleugel nog authentiek. Andere landhuizen ten zuiden van de Vecht, die herinneren aan een rijk verleden, zijn: Hessum, Den Berg, Den Aalshorst, Mataram, dat in zijn huidige vorm dateert uit 1910, en De Horte, waar sinds 1975 de Stichting Het Overijssels Landschap zetelt. Ten noorden van de Vecht zijn huize De Leemcule en de voormalige havezate Ruitenborg de belangrijkste, nog bestaande landhuizen.

5 Bevolking

5.1 Loop van de bevolking
(tabel 1)
In het midden van de negentiende eeuw nam de bevolking snel toe. Dit was onder meer een gevolg van de verhoogde ontginningsactiviteiten na de ontbinding van de marken en de stichting van het dorp Lemelerveld in 1854.
Na 1870 slaat de landbouwcrisis toe, waardoor de bevolking tussen 1870 en 1900 nauwelijks toeneemt en zelfs tijdelijk daalt. Net als vele andere Sallandse plattelandsgemeenten heeft Dalfsen in die tijd een hoog negatief migratiesaldo. Na 1900 lopen de vertrekoverschotten terug en wordt de gemeente gekenmerkt door een steeds sneller toenemende bevolking. Deze bevolkingsaanwas zet zich na de Tweede Wereldoorlog in versneld tempo voort.

5.2 Spreiding van de bevolking
(tabellen 2, 3 en 4)
Uit de volkstelling van 1849 blijkt dat de gemeente Dalfsen 4.739 inwoners telde, waarvan er 1.108 (23,4%) in het dorp Dalfsen woonachtig waren. De overige Dalfsenaren woonden verspreid over de buurschappen en gehuchten.

De huidige spreiding van de bevolking wijkt in twee opzichten van die omstreeks 1850 af. Ten eerste is Dalfsen in 1987 uitgegroeid tot een dorp met 7.027 inwoners, hetgeen betekent dat bijna de helft (46,3%) van de bevolking in dit dorp woont. Ten tweede is in een voorheen onbewoond gebied in de zuidoost-hoek van de gemeente Dalfsen het dorp Lemelerveld ontstaan, waarvan in 1987 het Dalfser gedeelte 2.122 inwoners telde (14%).

De overige 40% woont in de kleine dorpskernen van Hoonhorst en Oudleusen en de buurschappen, die vanaf 1850 een vrij stabiele bevolkingsomvang hebben gekend.

6 Middelen van bestaan

6.1 Landbouw

Omstreeks 1850 ligt de gemeente Dalfsen in het grensgebied van drie cultuurlandschappen. De esgronden en groengronden langs de Vecht kunnen als uitlopers van het zandgebied van Noordoost-Overijssel worden beschouwd. Ten noorden hiervan ligt een graslandgebied, dat deel uitmaakt van het Noordwest-Overijsselse weidegebied. Het zuidwestelijke en zuidelijke deel van de gemeente vormt een onderdeel van het van oudsher geoccupeerde zandgebied van Oost-Nederland. Dit gebied bestaat uit afwisselend uit esgronden op de hogere gronden en graslanden op de lagere gronden langs de vele waterlopen. In het noorden en zuidoosten van de gemeente zijn omstreeks 1850 grote delen nog niet in cultuur gebracht.

In de marketijd wordt Dalfsen gerekend tot het Sallands Akkerbouwgebied. Eeuwenlang was rogge hier volksvoedsel nummer één en men sprak dan ook van de "eeuwige roggebouw". In 1869 blijkt uit een verslag van Gedeputeerde Staten, dat 1.078 ha. (ongeveer 60% van het bouwlandareaal) met rogge ingezaaid is, terwijl aardappelen, boekweit en tarwe een oppervlakte van respectievelijk 344, 285 en 14 ha. beslaan. De veestapel bestond in deze tijd vooral uit runderen, schapen en varkens.

Ook na de verdeling van de markegronden bleef aanvankelijk het uitgangspunt: veeteelt in dienst van de akkerbouw. Doordat de veldgronden vanaf 1850 in toenemende mate in cultuur werden gebracht werd de bemesting

een steeds groter probleem (voorheen werden de plaggen van deze gronden immers gebruikt voor bemesting van akkerbouwgronden). Dit werd pas opgelost, toen vanaf de eeuwwisseling het gebruik van kunstmest algemeen werd. Het gevolg was dat rogge steeds vaker werd vervangen door voedergewassen en dat bouwland op grote schaal werd omgezet in grasland. Dankzij deze ontwikkelingen bleef de landbouw toch de belangrijkste werkgever in de gemeente; in 1935 was nog 74% werkzaam in de agrarische sector. Het bouwland besloeg een oppervlakte van 2.007 ha., terwijl 7.337 ha. als grasland in gebruik was.

Parallel aan de verminderde betekenis van de akkerbouw loopt de achteruitgang van het molenbestand. Op de topografische kaart van 1851 zijn vijf molens te zien, drie in de directe nabijheid van het dorp Dalfsen, één in de buurschap Lenthe, vlak bij de grens met Zwollerkerspel en één iets ten oosten van kasteel Rechteren. In de tweede helft van de 19e eeuw is dit aantal aanzienlijk uitgebreid; omstreeks 1900 telde de gemeente 11 molens. Daarna ging het snel bergafwaarts met de molens. Thans is er nog één molen over, namelijk "de Westermolen" in het dorp Dalfsen. Deze molen, die in 1818 werd gebouwd, is nog volledig intact. Daarnaast zijn er molenstompen in Hoonhorst en Oudleusen en aan het Westeinde op de hoek van de Veldweg bij Nieuwleusen. Deze molenstompen dateren respectievelijk uit 1863, 1914 en 1861.

Momenteel wordt Dalfsen samen met de gemeenten Staphorst, Heino en Nieuwleusen gerekend tot het Oostelijke Weidegebied van Overijssel. In 1987 was 7.634 ha., bijna 87% van het landbouwareaal, in gebruik als grasland, terwijl de hoeveelheid akkerland in omvang was afgenomen tot 1.140 ha. (13%).

6.2 Ambacht, industrie en diensten

Het oudste industriële bedrijf van Dalfsen is Frijling's Banket, waar sinds 1784 "Dalfser Moppen" worden vervaardigd. Omstreeks 1840 was het vervaardigen van deze specialiteit een ambachtelijke bezigheid, die door een tiental bakkers werd uitgeoefend. De industriële werkgelegenheid beperkte zich in die tijd tot een snelweverij, die in 1839 was opgericht en waar ongeveer 50 kinderen calicots vervaardigden.

In 1860 liet B.H. Egberts op de noordelijke oever van de Vecht, iets ten westen van de ophaalbrug, een cichoreifabriek bouwen. De Overijsselsche Stoomcichoreifabriek B.H. Egberts en Co, waaraan vanaf 1866 ook een calicotsfabriek verbonden was, groeide uit tot een welvarend bedrijf, dat rond de eeuwwisseling werk verschafte aan zo'n 30 mensen. Na de Tweede Wereldoorlog ging het de cichoreifabriek steeds slechter en in het begin van de jaren tachtig werd het bedrijf, dat overigens vanaf 1965 alleen nog ingrediënten voor koffiezetapparaten en -automaten leverde, opgeheven. Sinds 1987 maakt het pand deel uit van de uitbreiding van het gemeentehuis.

In 1880 werd aan de Vechtdijk de sigarenfabriek van J.H. van Ankum

in gebruik genomen. In 1897 werd deze fabriek opgeheven. In de gemeenteverslagen van 1884 tot 1889 wordt melding gemaakt van een tweede sigarenfabriek. Het vierkante gebouw, waarin de sigarenfabriek van Van Ankum gevestigd was, is in de loop van de 20e eeuw tot woning verbouwd.

In een pand aan de Raadhuisstraat werd in 1891 de drukkerij Eshuis en Co opgericht. Hier wordt nu de Dalfser Courant gedrukt.

De overschakeling van akkerbouw naar veeteelt resulteerde in 1897 in de oprichting van een zuivelfabriek, waar men zich toelegde op het vervaardigen van roomboter. In 1917 werd dit bedrijf een coöperatieve zuivelfabriek, die sinds 1981 in gebruik is als kaasfabriek van Salland BV. Daarnaast zijn er in het begin van de 20e eeuw enkele stoommalerijen in gebruik genomen, waarvan het ontstaan meestal samenhangt met de (vroegere) aanwezigheid van molens. In 1930 werd in het dorp Dalfsen op de plaats, waar van 1861 tot 1929 de "molen van Feijen" had gestaan, een meelfabriek in gebruik genomen.

Ook in Lemelerveld hebben zich in de periode tot 1940 enkele industriële bedrijven gevestigd, zoals een suikerfabriek (1865) - sinds 1918 in gebruik als ijzerconstructiewerkplaats-, een steenfabriek en een zuivelfabriek. Al deze bedrijven lagen op het grondgebied van de gemeente Ommen (tot 1923 Ambt-Ommen).

Langs de Hessenweg zijn in de loop der tijden diverse herbergen met uitspanningen ontstaan. 't Roode Hert bij Ankum is hiervan wel de bekendste. Langs de grintweg Zwolle-Ommen, ten zuiden van de Vecht, werd in 1862 de uitspanning "Madrid" gebouwd. In 1916 is het oorspronkelijke gebouw afgebroken en vervangen door nieuwbouw.

Anno 1988 zijn Frijling's Banket, de kaasfabriek Salland B.V. en speciaaldrukkerij Eshuis nog steeds belangrijke werkgevers in de gemeente Dalfsen.
Andere industriële bedrijven, die zich na 1940 in Dalfsen hebben gevestigd, zijn Feenstra's Technische Industrie (machine- en apparatenbouw) en machinefabriek en constructiebedrijf Roelofs Dalfsen B.V. In het Dalfser gedeelte van Lemelerveld zijn momenteel de ijzerconstructiewerkplaats, het schildersbedrijf Lenferink en het transportbedrijf Tielbeke de grootste werkgevers.

7 Sociale en culturele voorzieningen

7.1 Kerken en begraafplaatsen
De kerk in het centrum van Dalfsen heeft een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van het dorp. De huidige, laat-gotische Nederlands hervormde kerk stamt uit het midden van de 15e eeuw. In de vijftiger jaren van de twintigste eeuw is zowel de toren als de kerk gerestaureerd.

Hoonhorst is sinds 1770 het katholieke centrum van de gemeente Dalfsen, hier is later ook de rooms-katholieke begraafplaats aangelegd. In 1818 werd aan de Wilhelminastraat in Dalfsen een bijkerk gebouwd, die in 1859 tot parochiekerk werd verheven. Dit gebouw werd in 1938 afgebroken, nadat aan de andere kant van de straat een nieuwe rooms-katholieke kerk was gebouwd.

In 1835 werd de Kerk van de Afgescheidenen geïnstitueerd. In 1886 namen de Dolerenden een eigen kerkgebouw in gebruik. Na de Vereniging van een groot deel van deze beide afscheidingsbewegingen in 1892 werd het kerkgebouw van de Dolerenden gebruikt als timmermanswerkplaats. Na de Tweede Wereldoorlog hebben de Gereformeerden een nieuw gebouw betrokken.

De Nederlands-Israëlitische gemeente, die tot de jaren twintig van deze eeuw in Dalfsen heeft bestaan, bouwde in 1866 aan de Julianastraat een synagoge. Behalve dit gebouw, dat in 1987 werd gerestaureerd, is er in de buurschap Gerner een Israëlitische begraafplaats. Deze begraafplaats werd in 1855 opgericht, evenals de rooms-katholieke begraafplaatsen aan de Wilhelminastraat in Dalfsen

en aan de Kerkstraat in Hoonhorst. De algemene begraafplaats van Dalfsen dateert al uit 1805 en ligt aan de huidige Ruitenborghstraat.

In 1874 werd de parochie van Dalmsholte geïnstitueerd en spoedig daarna werd de rooms-katholieke kerk van Lemelerveld in gebruik genomen. In 1879 werd er ook een gereformeerde kerk gebouwd, waarvan de pastorie echter van latere datum is. Kerk en pastorie zijn sinds 1946 in gebruik bij de gereformeerde kerk (vrijgemaakt). In 1880 werd de rooms-katholieke begraafplaats aan de Posthoornweg in Lemelerveld gesticht.

Van de overige buurschappen en dorpen heeft alleen Oudleusen sinds 1901 een Nederlands hervormde kerk.

Het is opmerkelijk dat de gemeente Dalfsen wat betreft de kerkelijke gezindte in twee delen kan worden gesplitst: ten noorden van de Vecht behoort men overwegend tot de Nederlands-Hervormde Kerk, terwijl ten zuiden van de Vecht de rooms-katholieken de overhand hebben.

7.2 Scholen

In 1850 waren er in de gemeente Dalfsen zes openbare lagere scholen, met in totaal 800 leerlingen. Naast het dorp Dalfsen hadden de buurschappen Ankum, Hessum, Emmen, Oudleusen en Lenthe hun eigen school. Daarnaast was er in Dalfsen (1838) een bijzondere school der tweede klasse (een Franse dag- en kostschool voor jongens). Deze school werd in 1852 wegens gebrek aan leerlingen gesloten.

De toename van het aantal scholen in de periode tussen 1850 en 1940 heeft vooral in het nieuwe dorp Lemelerveld plaatsgevonden. In 1924 en 1932 werden respectievelijk een katholieke jongensschool en een katholieke meisjesschool in gebruik genomen.

Na de eeuwwisseling werden er in verschillende dorpen en buurschappen bijzondere christelijke scholen opgericht, onder andere in Emmen (1907), Dalfsen (1907) en Oudleusen (1911), terwijl in Hoonhorst (1923) en Dalfsen (1928) rooms-katholieke scholen van de grond kwamen. Aan het einde van de jaren dertig telde de gemeente Dalfsen vier openbare en 11 bijzondere lagere scholen (een aantal hiervan was als openbare school begonnen).

In de jaren dertig van de 20e eeuw kwam er in de de gemeente Dalfsen vervolgonderwijs. In 1932 werd in Dalfsen een christelijke lagere landbouwschool opgericht; in 1938 een christelijke landbouwhuishoudschool.

Thans telt de gemeente Dalfsen 14 basisscholen: vijf in het dorp Dalfsen, drie in Lemelerveld, twee in Ankum en één in Hoonhorst, Oudleusen, Emmen en Dalmsholte. De genoemde scholen voor vervolgonderwijs zijn inmiddels opgeheven, respectievelijk in 1970 en 1988. De enige school voor voortgezet onderwijs in de gemeente is de MAVO aan het Pleyendal in Dalfsen.

7.3 Overige

In 1867 kocht de gemeente Dalfsen

een pand aan de Wilhelminastraat, dat na verbouwing bijna honderd jaar dienst heeft gedaan als gemeentehuis. Vanwege de slechte bouwkundige toestand van het pand en een nijpend ruimtegebrek werd in 1959 besloten tot de bouw van een nieuw gemeentehuis. In 1961 werd dit nieuwe gemeentehuis geopend. In 1987 werd het zodanig uitgebreid dat thans ook delen van de voormalige cichoreifabriek in het complex zijn opgenomen.

Het pand "De Grutte Moole" op de hoek Kerkplein-Prinsenstraat, waarin een tijd lang de Dienst Gemeentewerken was gehuisvest, is thans onder andere in gebruik als V.V.V.-kantoor.
Het postkantoor in Dalfsen dateert uit 1918.

8 Ontwikkeling 1850 - 1940

Typering:
Kernesdorp.

Functie:
In 1850 is Dalfsen voornamelijk een agrarisch dorp, na 1850 vindt er een ontwikkeling van ambachten en industrie plaats.

Ruimtelijke ontwikkeling:
In 1850 wordt de ruimtelijke structuur van het dorp gevormd door een eenvoudig stratenpatroon rondom een kerkbrink met een hoofdstraat, die aansluit op de Vechtbrug (1836).
In 1912 komt met de opening van het station op de zuidelijke Vechtoever de aansluiting met het spoorwegnet (Zwolle - Emmen) tot stand.
Het dorp had een open bebouwingsstructuur met grote, groene binnenterreinen. In de periode 1850-1940 vindt verdichting plaats. Enige grotere gebouwen worden toegevoegd zoals twee kerken, pastoriën en een zusterhuis, het postkantoor en enkele kleinere fabrieksgebouwen.
De groenstructuur was mede bepalend voor het ruimtelijk beeld. Naast de genoemde groene binnenterreinen waren er ruimtelijke begrenzingen met bomenrijen en veel hagen op de scheiding van openbaar en privé.
Na 1900 vindt er een lineaire ontwikkeling plaats langs de uitvalswegen.

Historisch architectonische kwaliteit:
Het Kerkplein met vrijwel gesloten bebouwing langs de pleinwanden en de bomenrij rond de kerk is van bijzondere ruimtelijke kwaliteit.

Bijzondere gebieden:
De havezate "de Leemcule" met parkachtige omgeving en het Vechtfront.

Stedebouwkundige ontwikkeling Dalfsen

Boven: kaart ca. 1850
Onder: kaart ca. 1900

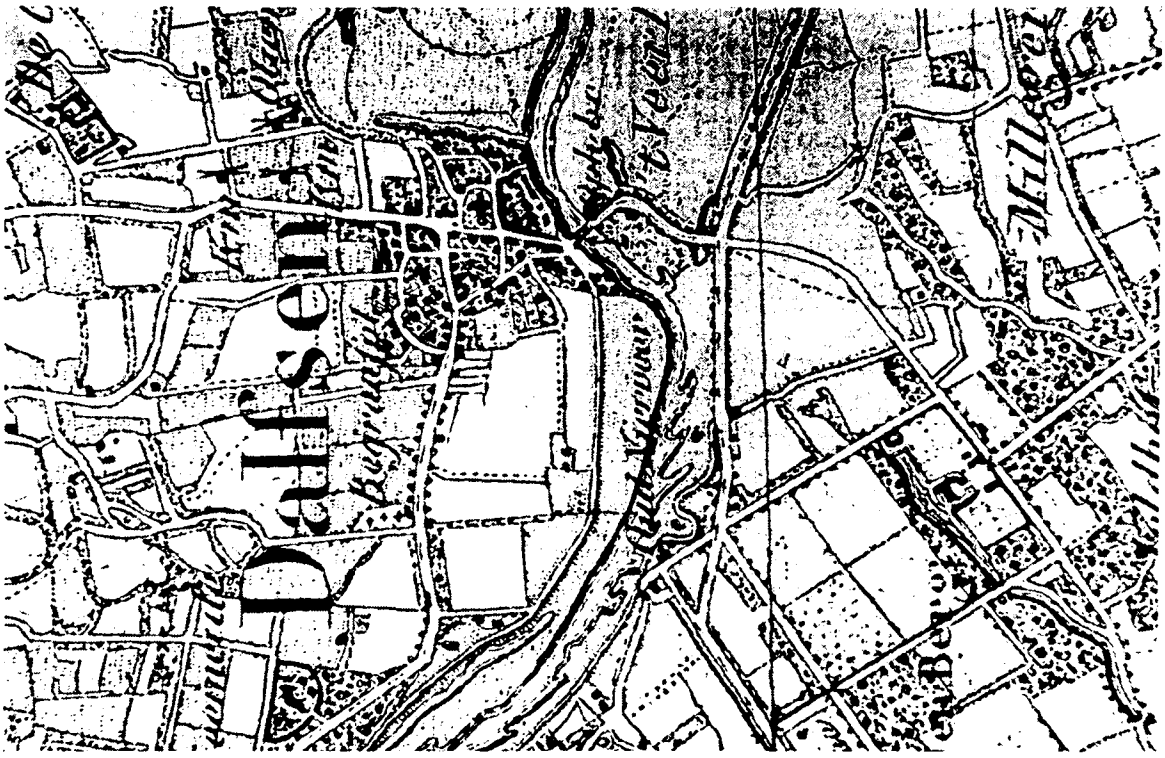

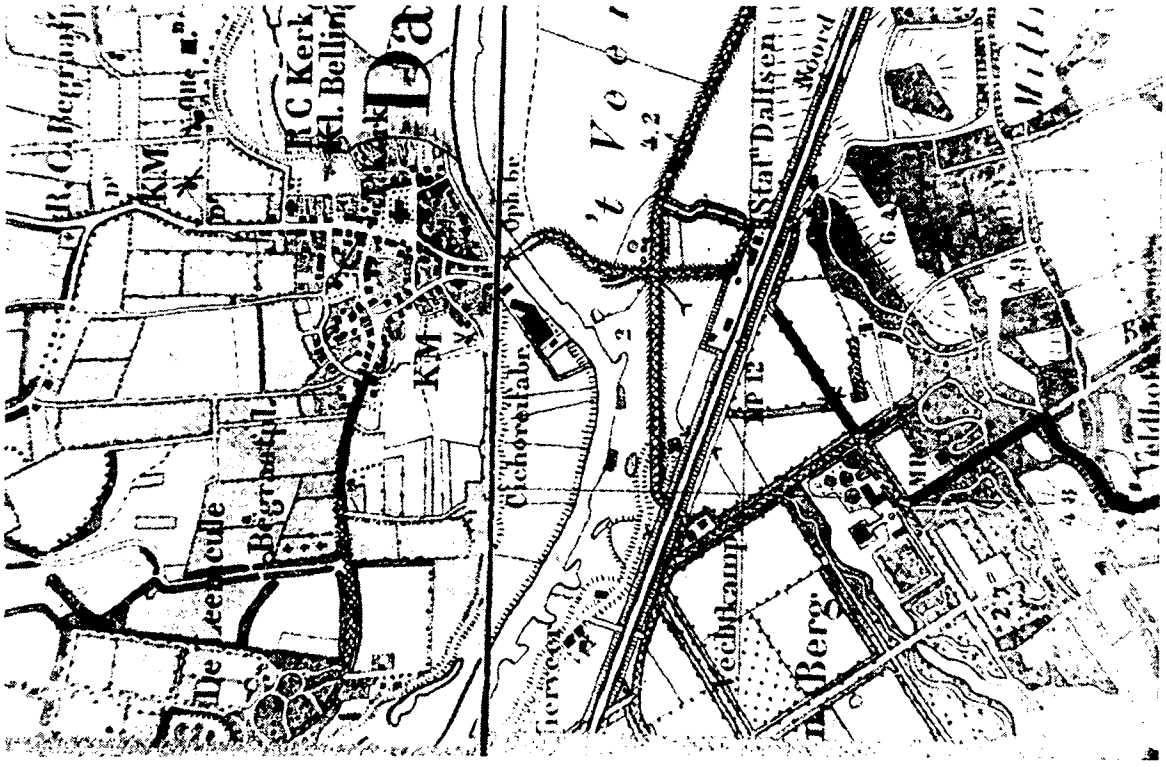

Kaart ca. 1940

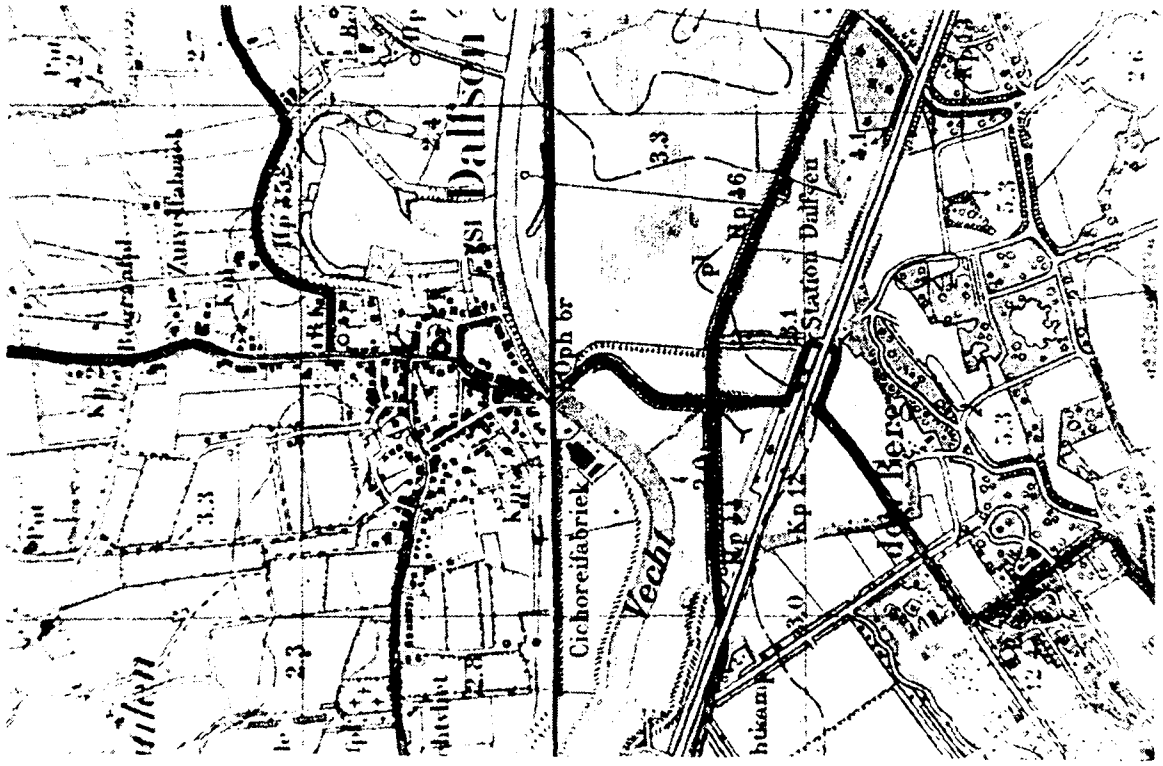

Schaal : ca. 1:15000
Bron : Topografische kaarten van Nederland
Kaart ca. 1850, verkend 1851
Kaart ca. 1900, verkend 1883/1884, ged.herzien 1903/1912
Kaart ca. 1940, verkend 1932

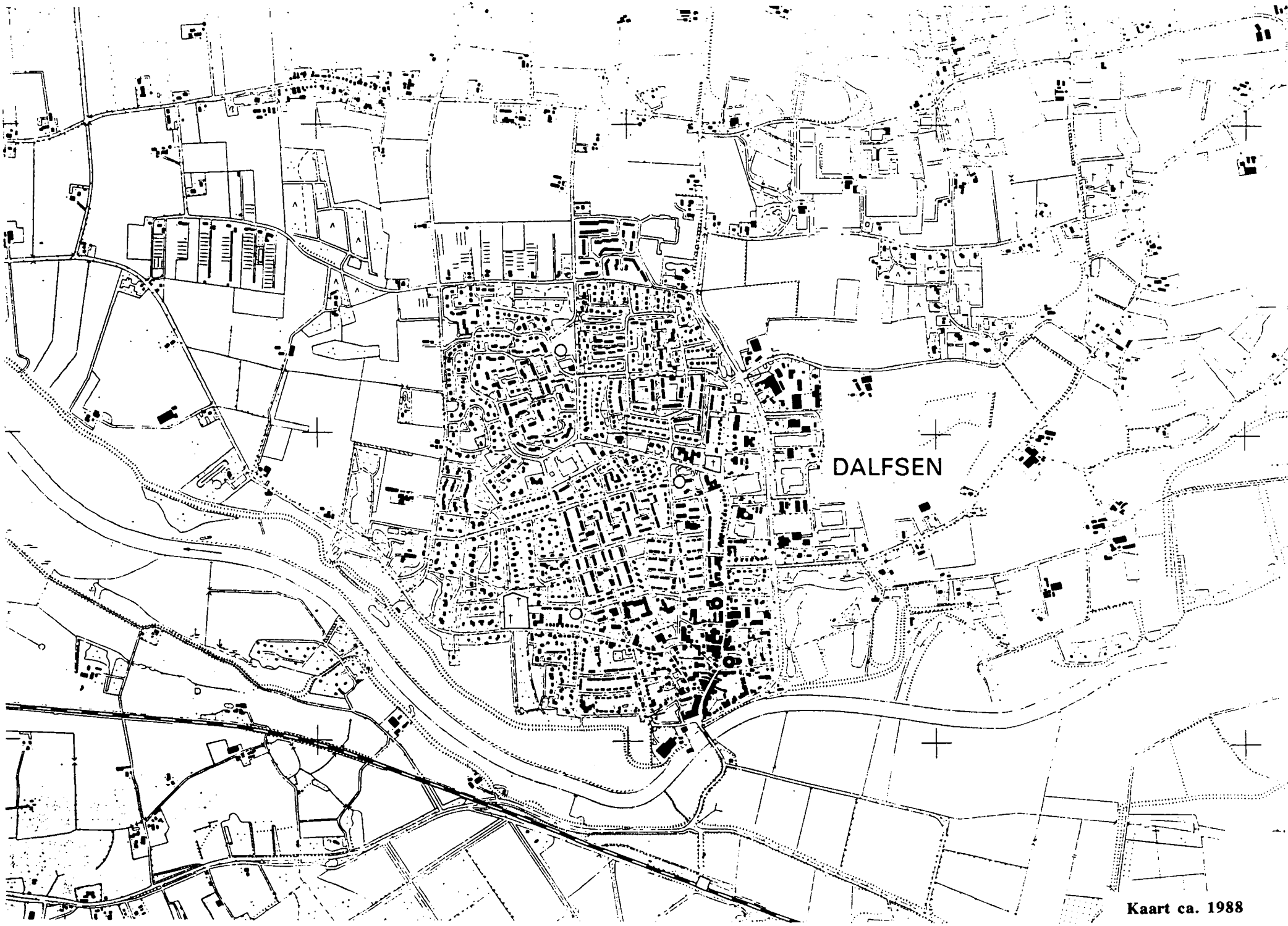

Kaart ca. 1988

Bronnen

Literatuur Dalfsen en regio:
*Beek, M.M., en G.J. Bierema, "Tussen schilddaken en hagen",Inventarisatie van de karakteristieke bebouwing en beplanting in de kom van Dalfsen, 1986.
*Dalfsen. Toeristische informatiegids 1988 (V.V.V.), 1988.
*Herziening van de gemeentelijke indeling van Lemelerveld (Rapport van de werkgroep ingesteld door het College van Gedeputeerde Staten van Overijssel), Zwolle, 1984.
*Huisman, H., Lemelerveld in oude ansichten, Zaltbommel, 1971.
*Moons-Franken, M.V., Migratie-woononderzoek in de kleine kernen van de gemeenten Dalfsen en Ommen, Zwolle, 1977.
*Overweel, H.A., De gemeente Dalfsen. Een nederzettings-geografische scriptie, Amsterdam, 1967.
*Stichting Overijssel (ed), De ontwikkeling van Lemelerveld; sociaal-culturele aspekten, Zwolle, 1971.
*Stichting Overijssel (ed), Sociale kaart van de gemeente Dalfsen, Zwolle, 1964.
*Stichting Overijssel (ed), Sociale kaart van de gemeente Dalfsen, Zwolle, 1974.
*Stichting Overijssel, Dalfsen, een sociografisch onderzoek, Zwolle, 1955.
*Vries, J. de, Dalfsen in oude ansichten, Zaltbommel, 1971.

Literatuur algemeen:
*Aa, Van der, Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, deel 1-12. Gorinchem, 1839-1848.
*Atlas van Nederland, 's-Gravenhage, 1963-1977.
*Atlas van Nederland. Deel 2:

bewoningsgeschiedenis; deel 12: infrastructuur; deel 13: geologie; deel 14: bodem; deel 15: water; deel 16: landschap; deel 20: landinrichting, 's-Gravenhage, 1984.
*Besselaar, Molens in Nederland, Amsterdam, 1974.
*Bevolking der Gemeenten van Nederland op 1 januari 1987, 's-Gravenhage, 1987.
*Bijdragen uit het land van IJssel en Vecht, Eerste en tweede bundel, IJsselacademie, Zwolle 1977-1978.
*Buter, A., De groene vallei. Stad en land aan de IJssel, Den Haag, 1978.
*Buter, A., Dit land over de IJssel, Hoorn, 1976.
*Crom, A.P., (red.) e.a., Anderhalve eeuw gereformeerden in stad en platteland, deel 7, Overijssel, Kampen, 1985.
*Demoed, H.B., Mandegoed schandegoed, Zutphen, 1987.
*Dekker, G. (Red.), e.a., Oude fabrieks- en bedrijfsgebouwen in Overijssel, Serie jaarboeken Overijssel, Zwolle, 1986.
*Dijksterhuis, R., Spoorwegtracering en stedebouw in Nederland, historische analyse van een wisselwerking, de eerste eeuw: 1840-1940, Z.p. [Groningen], Z.j.[1980].
*Egberts, E., Wie water deert, die water keert, Zwolle, 1985.
*Elzenga, E., Langs de oude Overijsselse kerken, Baarn, 1972.
*Engelen van der Veen, G.A.J. van, 'Marken in Overijssel', in: Geschiedkundige atlas van Nederland, Den Haag, 1924.
*Engelen van der Veen, G.A.J. van, G.J. ter Kuile en R. Schuiling, Overijssel, Deventer, 1931.
*Fischer, E.J., Stroomopwaarts, Zwolle, 1986.
*Fockema Andrea, S.J., Het kaartbeeld van Overijssel 1550-1850, Overdruk uit Versl. en Mededeel. v.d. Ver. tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, 55ste stuk, z.p., 1939.
*Gevers, A.J., en A.J. Mensema, De havezaten in Salland en hun bewoners, Alphen aan den Rijn, 1983.
*Grote Topografische Atlas van Nederland, deel 3, Oost Nederland, Groningen, 1987.
*Heitling, W.H. en Lensen, L., Vijftig eeuwen volk langs de IJssel, Zutphen, z.j. [1980].
*Hendriks, F.M., De grenzen van Overijssel en van de Overijsselse gemeenten van 1807 (1811-1842), Overdruk uit Versl. en Mededeel. v.d. Ver. tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis 75e stuk, 1960.
*Krämer, G., Wij trekken door Twente en Salland, Arnhem, z.j. [1935].
*Kuile, E.H., ter, De monumenten van geschiedenis en kunst, Zuid-Salland, 's-Gravenhage, 1964.
*Kuile, E.H., ter, Noord- en Oost-Salland, 's-Gravenhage, 1974.
*Kuile, E.H., ter, Zuid-Salland, 's-Gravenhage, 1964.
*Kuyper, J., Gemeente-atlas van Nederland, Zaltbommel, (herdruk), 1971.
*Kloot Meijburg, H., van der, Onze oude dorpskerken, Rotterdam, 1921.
*Meene, J.G.C. van de en P. Nijhof, Spoorwegmonumenten in Nederland, Amsterdam, 1985.
*Meindersma, H. en K. de Jong (red.), Jongere bouwkunst in Overijssel, 1840-1940., Zwolle, 1985.
*Mulder, G.J.A., Handboek der geografie van Nederland. Deel VI, Zwolle, 1959.
*Nijhof, P., Oude fabrieksgebouwen

in Nederland, Amsterdam, 1987.
*Nijhof, P., Watermolens in Nederland, Zwolle, 1982.
*Nijhof, P., Windmolens in Nederland, Zwolle, 1983.
*Overijssel, de provincie en Overijsselse gemeenten in kaart en aanzicht, Zwolle, 1983.
*Overijssel, Aspecten en Perspectieven, Amsterdam, 1951.
*PPD van Overijssel/ASP, Streekplan IJsselvallei, 1985.
*Pyttersen's Nederlandse almanak voor iedereen, Zaltbommel, 1922-1942.
*Romers, H., De spoorwegarchitectuur in Nederland 1841-1938, Zutphen, 1981.
*Rosenberg, H.P.R., De 19de-eeuwse kerkelijke bouwkunst in Nederland, 's-Gravenhage, 1972.
*Schelhaas, H. en B. Molenaar (red.), Graven en begraven in Overijssel, Serie jaarboeken Overijssel, Zwolle, 1981.
*Schelhaas, H. (Red.) e.a., Historische kerken in Overijssel, Serie jaarboeken Overijssel, Zwolle, 1974.
*Schelhaas, H. (Red.) e.a., Molens in Overijssel, Serie jaarboeken Overijssel, Zwolle, 1972.
*Schelhaas, H. (Red.) e.a., Schipvaart en schepen in Overijssel, Serie jaarboeken Overijssel, Zwolle, 1985.
*Schuiling, R., Nederland, handboek der aardrijkskunde, deel 1 en 2, Zwolle, 1936.
*Schutten, G.J., Varen waar geen water is, reconstructie van een verdwenen wereld, geschiedenis van de scheepvaart ten oosten van de IJssel van 1300-1930. Twentsche courant.
*Seinen, J.R. en G. de Wit, Stap voor stap langs de Vecht, Hardenberg, 1985.
*Slicher van Bath, B.H., Een samenleving onder spanning, Geschiedenis van het platteland in Overijssel. Assen, 1957.
*Slicher van Bath, B.H., (red.), Geschiedenis van Overijssel, Deventer, 1970.
*Steegh, A., Monumentenatlas van Nederland, Zutphen, 1985.
*Steensma, R. (Red.) en C.A. van Swichem (Red.), honderdvijftig jaar gereformeerde kerkbouw, Kampen, 1986.
*Stiksma, K., Spiegel van steden, dorpen en landschappen in Oost-Nederland, Overijssel, Gelderland en het rivieren gebied, Ridderkerk, 1986.
*Stilma, L., Rondom de Holterberg e.v., Holten, z.j. [1962].
*Varwijk, G.H. en J.R. Seinen, Stap voor stap langs de Dedemsvaart, Dedemsvaart, 1983.
*Ven, D.J., van der, Met de goastok door Twente en Salland, Verslagen van de hoofdcommissie voor herziening der belastbare opbrengst van de ongebouwde eigendommen, Overijssel, 's-Gravenhage, 1890.
*Visscher, H.A., Het Nederlandse landschap, een typologie ten behoeve van het milieubeheer, Utrecht, 1974.
*Volmuller, H.W.J. (samenstelling), Nijhofs Geschiedenislexicon, Nederland en België, 's-Gravenhage-Antwerpen, 1981.
*Vuuren, L., van, Rapport betreffende een algemeen onderzoek naar de sociaal-economische structuur van het district van de kamer van koophandel en fabrieken voor Salland, Epe, 1941.
*Werkman, G., Kent u Overijssel ook zo?, Zeist, z,j. [1962].
*Wieringa, H. (red.), Waterstaat in Overijssel, Zwolle, 1983.
*Woud, A. van der, Het lege land.

De ruimtelijke orde van Nederland 1798-1848. Amsterdam, 1987.
*Zanden, J.L., De economische ontwikkeling van de Nederlandse landbouw in de negentiende eeuw, 1800-1914, Utrecht, 1985.
*Zonneveld, J.L.S., Levend land. De geografie van het Nederlandse landschap, Utrecht, 1985.

Kaarten:
Bodemkaart van Nederland. Stiboka, Wageningen, 1985.
Kadastrale minuutkaart 1832, Rijksarchief Overijssel, Zwolle.
Topografische kaart van Nederland, ca. 1850, 1900, 1935, 1950, 1960, 1976 en 1985. Topografische Dienst Delft/Emmen.

Archieven:
Databank Universiteit van Amsterdam, Vakgroep Sociale geografie, 1988.
Gemeenteverslagen 1850-1940, Rijksarchief Overijssel, Zwolle
Verslagen van Gedeputeerde Staten 1850-1940, Rijksarchief Overijssel, Zwolle.

Bijlagen

Tabellen

Tabel 1.
Loop van de bevolking in de gemeente Dalfsen *

Jaar	aantal inwoners	index (1850=100)
1850	4803	100
1860	5221	109
1870	5351	111
1880	5226	109
1890	5281	110
1900	5411	113
1910	5829	121
1920	6460	134
1930	7318	152
1940	8162	170
1987	15176	316

Bron: Databank Universiteit van Amsterdam, 1988.
* Gegevens per 31 december, behalve 1987 (per 1 januari)

Tabel 2.
Bevolkingsomvang per kern of buurschap omstreeks 1849

kern of buurschap	inwoners
Dalfsen	1108
Oosterdalfsen	135
Ankum	532
Emmen	468
Gerner	408
Hessum	209
Lenthe	784
Millingen	224
Rechteren	226
Welsum	177
Oudleusen	504

Bron: Steden en dorpen in Overijssel, Jaarboek Overijssel, 1980.

Tabel 3.
Woningvoorraad en bevolkingsomvang per kern of buurschap op 31 mei 1947.

kern of buurschap	woningvoorraad	aantal inwoners
Dalfsen		1.492
Welsum		122
Oudleusen		512
Rechteren		56
Emmen		212
Hoonhorst		218
Lemelerveld (gedeeltelijk)		619
Verspreide huizen ten zuiden van de Vecht		638
Varende schepen		28
Totaal	**1.732 (1.127)**	**8.917**

Bron: C.B.S., Uitkomsten van de volks- en beroepstelling, 31 mei 1947.

Tabel 4.
Woningvoorraad en bevolkingsomvang per kern of buurschap op 1 januari 1987.

kern of buurschap	woningen	inwoners
Dalfsen	2272	7027
Ankum	244	851
Dalfserveld	120	412
Gerner - Welsum	138	460
Rechteren - Hessum	123	484
Millingen	80	262
Emmen - De Marshoek	128	451
Oudleusen	319	1113
Hoonhorst	162	530
Lenthe	164	577
Kluinhaar	62	313
Lemelerveld	634	2122
Leusenerveld	165	571

Bron: Statistieken R.O.I., Woningvoorraad en aantal inwoners per wijk/buurt, 1987.

KAART 1

DE LIGGING VAN DE GEMEENTE IN SALLAND

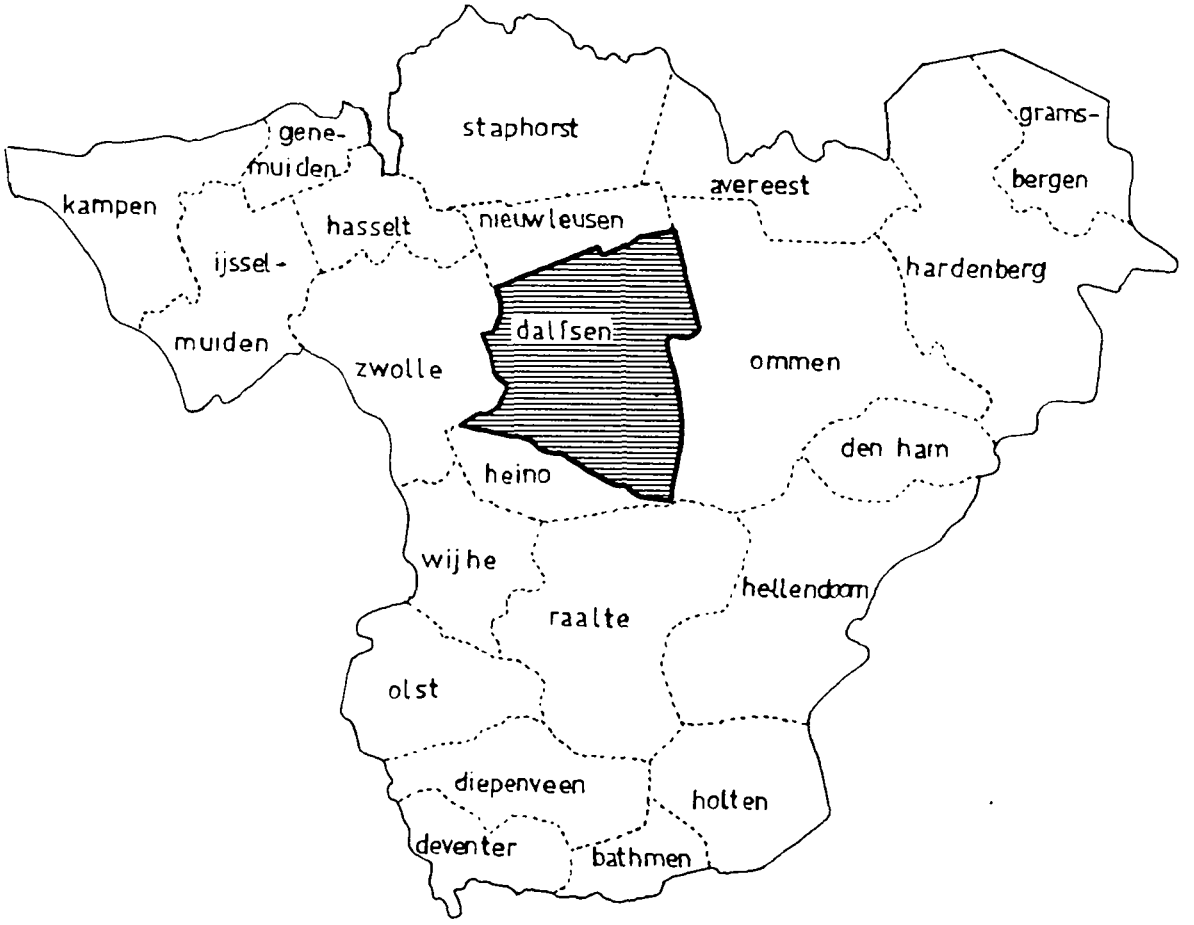

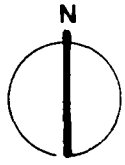

0 5 10 15 km

——— Grenzen van Salland

- - - - - - Gemeentegrenzen

Bron: Atlas van Nederland, 1963 - 1977.

KAART 2

BODEMGESTELDHEID EN GEOLOGIE

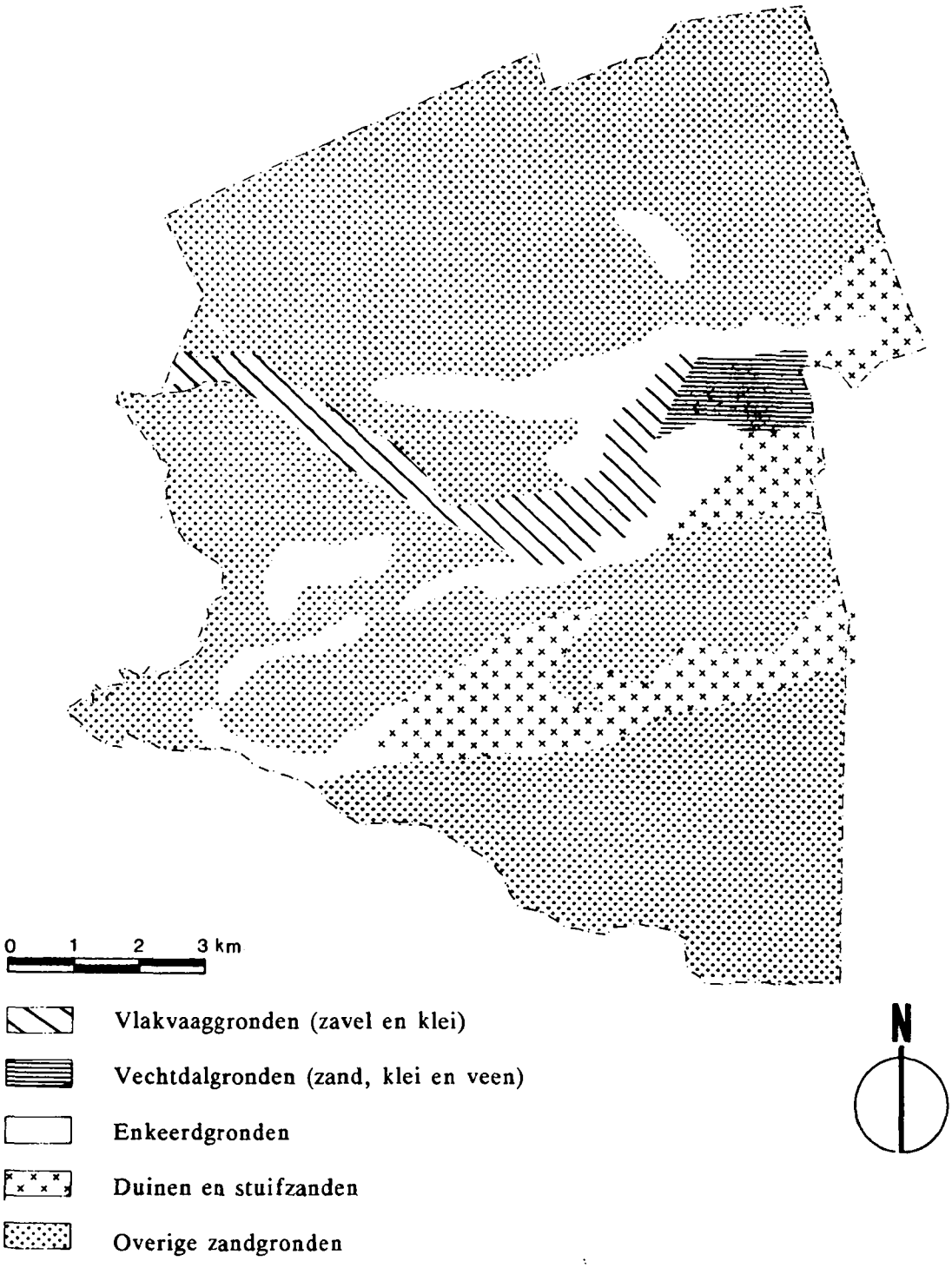

Bron: Bodemkaart van Nederland, 1985.

KAART 3

DE MARKEN

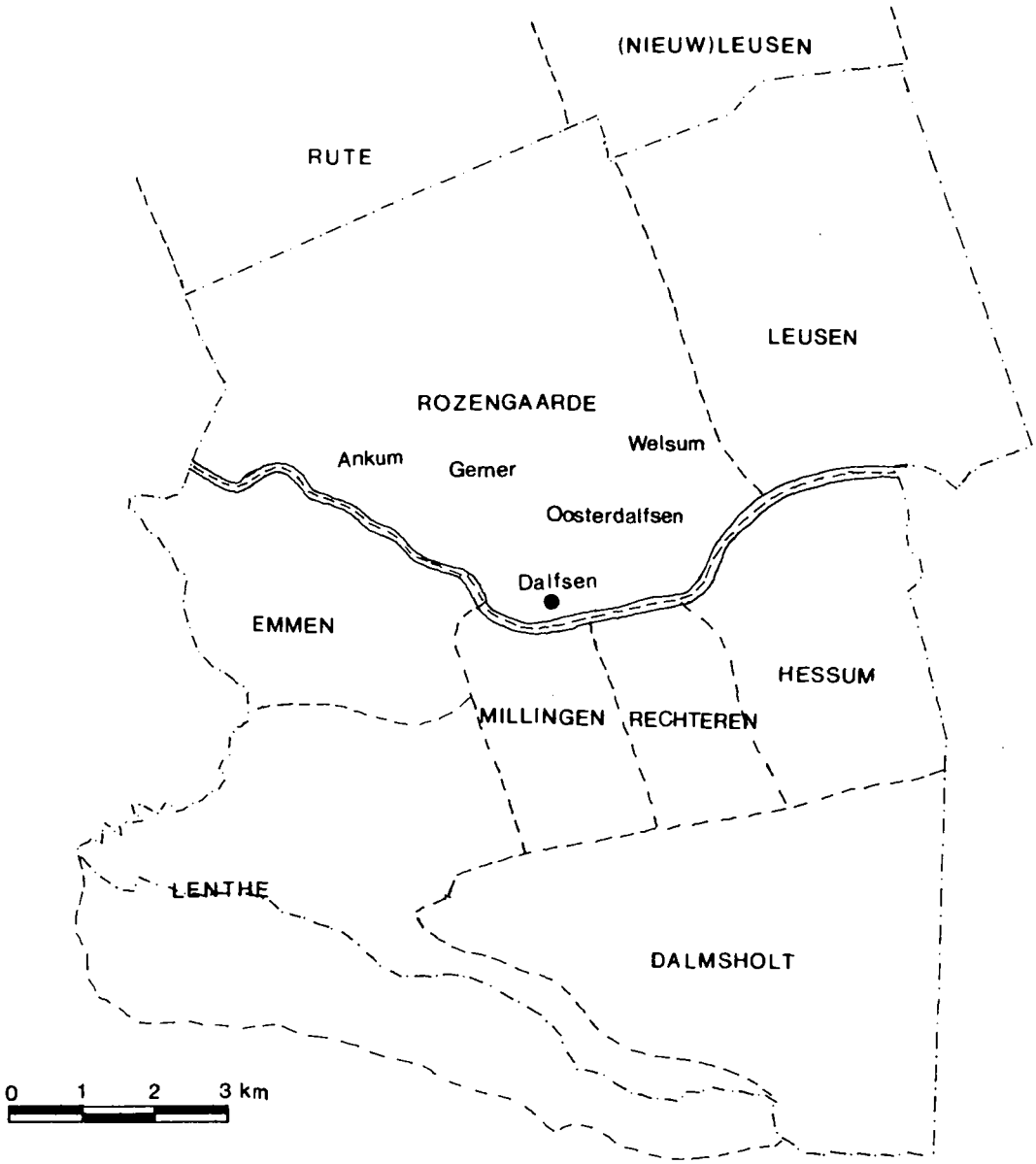

.Grenzen van de marken

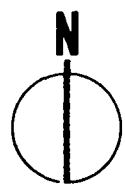

Bron: Geschiedkundige Atlas van Nederland, 1924.

KAART 4

INFRASTRUCTUUR

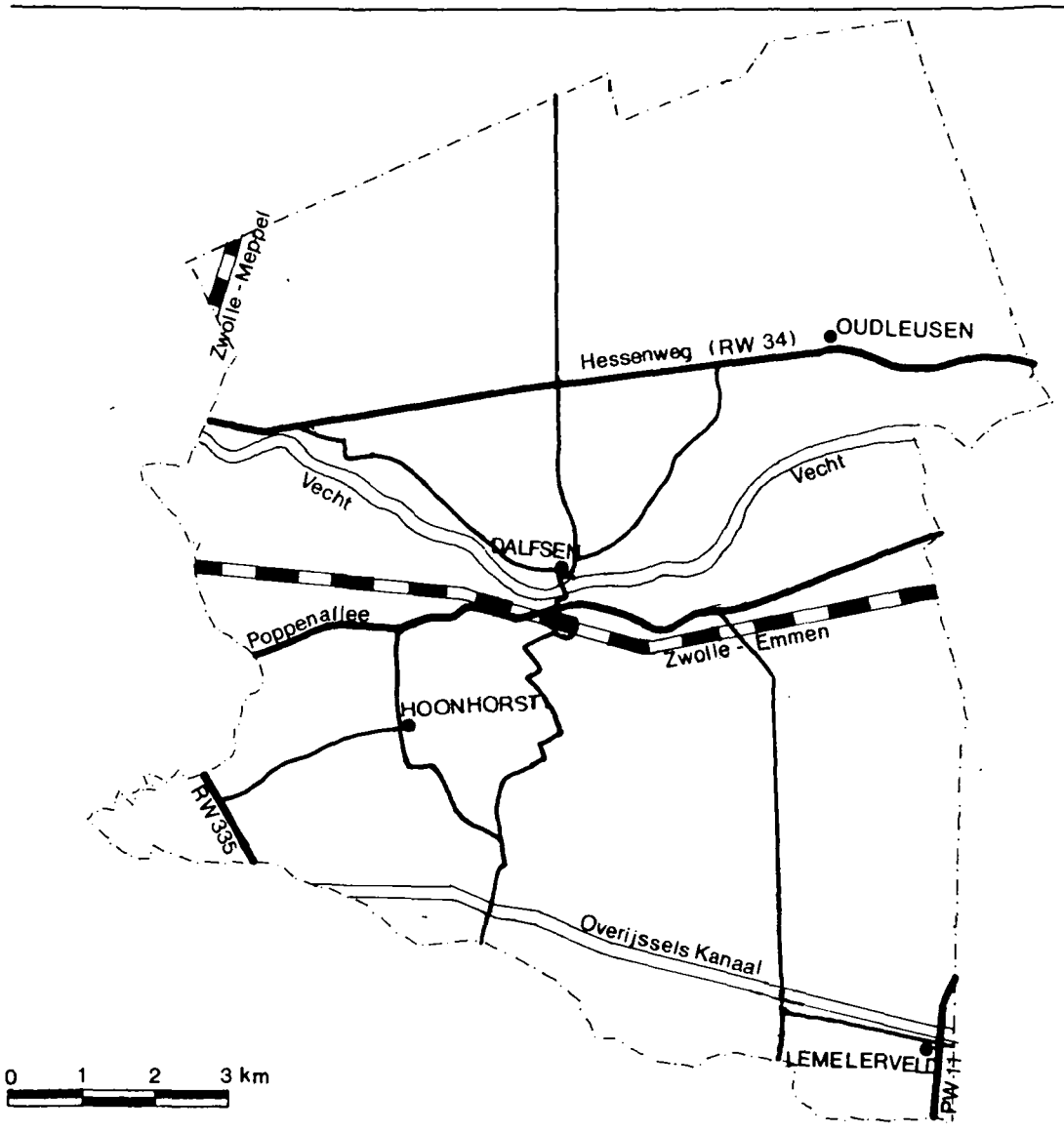

Hoofdweg of autoweg

Verharde weg

Spoorlijn

Rivier of waterweg

Dorp

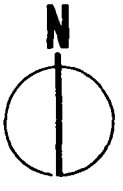

Bron: Grote Topografische Atlas van Nederland, 1987.

KAART 5

DALFSEN OMSTREEKS 1850

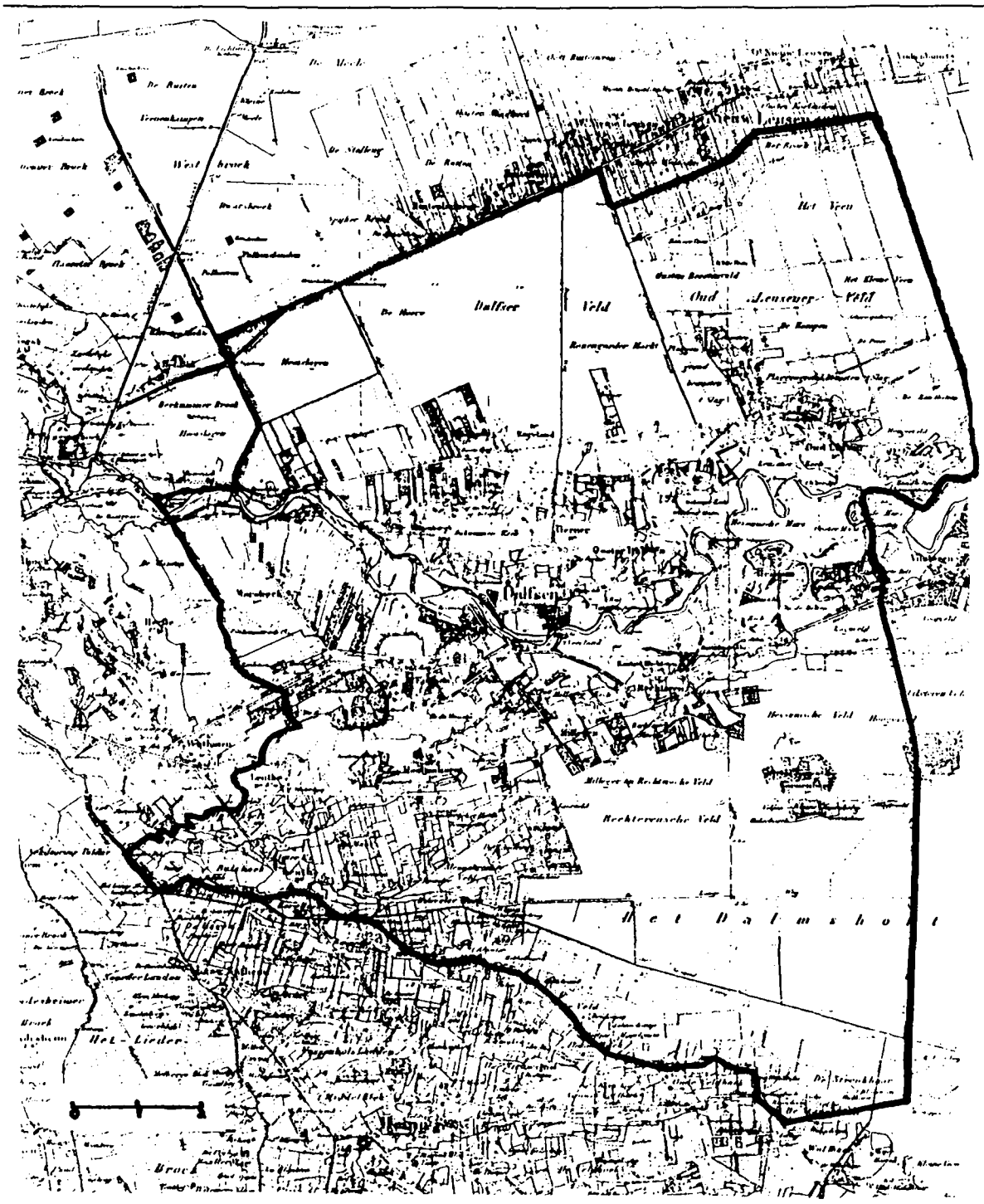

0 1 2 3 km

N

Bron: Topografische kaart van Nederland, 1859.

KAART 6

DALFSEN OMSTREEKS 1931

0 1 2 3 km

N

Bron: Topografische kaart van Nederland, 1933.

KAART 7

DALFSEN OMSTREEKS 1973

0 1 2 3 km

N

Bron: Grote Topografische Atlas van Nederland, 1987.